

חגיגה צבעונית בהרי רג'ף

אפריל 2010

יומן מסע מאת אפרת נקש ©

מזרחה מכאן, מעבר לגבול של ישראל, בין קירות גרניט, צמחייה עשירה, בריכות מים וחולות באינספור גוונים - ממתינה לכם חוויה מרשימה באבן. הרי אדום בירדן כפי שלא הכרתם מעולם.

בירדן, שכנתנו ממזרח, העושר הטבעי רב: [נחלים שוצפים המבתרים את הרי מואב](#), מעיינות מים חמים לאורך ים המלח, [חולות וגרניט בואדי רם](#), [אבן חול צבעוני בהרי אדום](#), והפנינה [פטרה, העיר האדמדמה](#).

סלמה, בן שבט הסעידין

דרך המלך לפטרה עוברת בכפר רג'ף (Rajaf), ומבוך צוקי אבן החול בהרים שממערב לכפר נראה מסתורי, מזמין ומפתה. באזור הכפר גם שלושה מעיינות המזינים את בוסתני המטופחים. הכפר רג'ף נמצא בשיפולי הרי אדום, בגובה 1,500 מטר מעל פני הים. זהו מקום מושבו של ארמון הקיץ של הנסיך חסן, אחיו של המלך חוסיין.

תושבי רג'ף הם פלאחים, בדואים משבט הסעידין, שמקורו בתימן, שנדדו לערבה בתחילת התקופה העותומאנית. לאחר מלחמת השחרור עזב השבט לירדן. בטיול זכינו לליווי של המדריך הבדואי סלמה, בן השבט, והצטרף אלינו גם שוטר ירדני.

לעולם בעקבות העשב

ביומו הראשון של הטיול פסענו לתוך ההרים סקרנים, נותנים לעוצמת היופי להכות בנו בהדרגה. ירדנו מרכס אדום הבנוי גיר, שהוא סלע משקע ימי, והגענו לאבן חול, שהיא סלע משקע יבשתי. אבן החול קדומה יותר, והים שהציף את האזור גרם למשקעי גיר.

פסענו מערבה לעבר הר ג'ולייף. בצנירים ראינו מטמורות בנויות, המשמשות את הבדואים לאיסוסן ציוד רעיה. הבדואים נודדים מדי חצי שנה בעקבות העשב, ומכיוון שאי אפשר לנדוד עם כל המיטלטלין, מאחסנים את הציוד במטמורה.

מטמורה בין שכבות אבן החול

הבדואים מכבדים ציוד שמאוחסן במטמורה. אם מישהו מואשם בלקיחת ציוד מהמטמורה, מניחים על לשונו מחתה שחוממה באש. אם האדם משקר הוא יתרגש, לשונו תיבש והוא יקבל כווייה. לעומת זאת, לשונו של הדובר אמת נשארת לחה, והוא לא יפגע מהמחתה הלוהטת.

בהמשך הדרך חלפנו על פני בית קברות בדואי, הניכר באבנים הניצבות ובתולוליות. גלעד בן צבי, מדריך הקבוצה, סיפר לנו שהבדואים נוהגים לקבור את מתיהם כך שראשם במזרח ורגליהם במערב. המערב מסמל את המוות, והראש שבמזרח את החיים שלאחר המוות. את הפנים מניחים על הצד וליד הראש והרגלים מעמידים אבנים.

קצהו המערבי של הר ג'ולייף מאפשר צפייה בואדי סועידה האדיר שמשמאלו, וואדי תג'רה שמימינו. במפגש הנחלים יכולנו לראות מעיינות וצמחי הרדוף הנחלים בפריחה מרהיבה.

שברים, קימוטים ובליה

הרי רג'ף הם הרי משאר, המאופיינים בתופעות טקטוניות מרשימות: שברים, קימוטים ובליה. בנקודת תצפית זו הבלאגן היה גדול: מתחתינו ראינו אבן גיר בנטיה מטורפת, ואילו אנחנו עמדנו על אבן חול אדומה, הפוך מסדר השקיעה.

הרי רג'ף נמצאים ליד בקע ים המלח בשולי השבר הסורי-אפריקני, והאזור כולו מלא סדקים. אבן החול האדומה, מתצורת אום-עישרין, מהווה בסיס לכיפות הלבנות מתצורת דיסי, המוקפות בריבועי סדקים. אבן חול נוצרת מבליה של גרניט. דיסי הוא כפר ליד ואדי רם, שם הוגדרה אבן החול, וכך גם אום עישרין.

מקצהו המערבי של הר ג'ולייף צפינו במישור האדיר אל-קע שמתחתינו ובו שדות מעובדים. בחורף הבדואים נודדים למטה, ובונים בו את אוהליהם.

נטינו את אוהלינו בין כיפות אבן חול לבנה. בערב הלכנו לטבול במים המרעננים של ברכת ג'ולייף, בריכת מים עם תעלה נבטית חצובה, ששופצה על ידי הבדואים. חזרנו אל המחצלות והמזרונים שפרשו מארחינו הבדואים, והתכבדנו באוכל שבישלו עבורנו.

צמחים פורצים מאבן החול

ביום השני ירדנו אל ואדי אבו אל-עורוק. את פתח המעוק עיטרו צמחי הרדוף הנחלים בפריחה ורודה מרהיבה. ההרדוף הוא צמח רעיל. הרעל מגן על הצמח, לפרחיו כמעט ואין צוף, ולכן לא מבקרים אותו מאביקים, אלא הוא מבצע האבקה עצמית. ההרדוף נדחק למקומות הכי עשירים במים, כמו קרקעית האודיות וסמוך למעינות.

ואדי אבו אל-עורוק מתחתר בסלע מתצורת אום-עישרין, ואנו פסענו בנדיק הצבעים, על קרקעיתו הסוגנית. מצידו התמרו קירות המעוק האדירים, ומתוך הסדקים בצבצו צמחי צלף מצוי, מציץ סורי, וענפים של אלה ארצישראלית. גם ענפי הפיקוס בת שקמה פרצו מהסדקים באבן החול. למדנו מגלעד שעלי הבת שקמה אינם מגיעים לאיצבווע כמו התאנה, אלא רק לאיצבווע חלקי, וענפיה לבנים. המציץ הסורי ופיקוס בת השקמה מפרישים חומצות הממיסות את הסלע, וכך יוצרים לעצמם קרקע להאחז בה.

סלמה הציע לגלעד דרך שונה מהמתוכנן עבורנו, וכך זכינו לעקוף מפל גבוה, ולקצר את אחת העליות. בסוף הנדיק פגשנו - ועלינו - בוואדי תג'רה. נכנסו לגב מים מרהיב עטור קירות צבעוניים. המשכנו לטפס במפלי סלעי היסוד, ועצרנו לארוחה והתרעננות במפל המרזב.

תצורות מרהיבות ושלל צבעים

גלעד סיפר לנו על הטאפוני - בליית אבן החול - היוצרת כוכים, וילונות, קטעים בולטים וקטעים שקועים.

בליה מרשימה של אבן חול (טאפוני)

מספר גורמים תורמים ליצירת הטאפוני: שחיקת הרוח - שאינה מסבירה את יצירת הוילונות האנכיים; קוהזיה של מים, דהיינו, התנועה של התמיסות. בדומה למים הנשפכים לפינג'ן ונוזלים עליו, וחלק מטפסים כלפי מעלה, כך המים נזלו על הסלע ונתפסו בו; חיידקים חודרניים (אנדוליטים) היוצרים חללים בעומק הסלע או עוטפים אותו בקליפות פריכות; ומלח - כושר ההמסה של המלח שנמצא במים ובסלעים, שהוא גורם הבליה הכימי הגדול ביותר במדבר (גורם הבליה הפיזי הוא השיטפונות). המים זורמים במקומות שהסלע בולט, ובשקעים המלח אכל את האבן. חשבת על שילוב ההסברים, דהיינו, פעולתם הכימית והפיסיקלית של המים והרוח יחד עם פעילותם של חיידקים היא שיצרה את הטאפוני.

נפעמנו מהדוגמאות המרהיבות והצבעים. גלעד הסביר שהצבעים השונים נוצרים מסוגים שונים של תחמוצות ברזל. אבן חול לבנה מתצורת דיסי לדוגמה, היא כנראה אבן ללא ברזל. הדוגמאות נוצרות על ידי שטיפה. הוא חול שטוף, שגרגיריו יותר גדולים ולכן נשטף היטב. חומרים שונים עולים באבן החול בתנועה נימית בקצבים שונים, ויוצרים את הקווים.

מים, מים, מים

ואדי תג'רה נמצא בקצה של המים השופעים של צפון אדום ומואב. הנוף יותר דרמטי, המסלע יותר מעניין, והמקום שופע מים. עברנו דרך בוסתנים רבים, והתפעלנו כיצד כל מעיין מנוצל על ידי המקומיים. סלמה סיפר לנו שהוא עצמו מגדל בואדי חמישה-עשר עצי זית. צינורות הפלסטיק לוו על ידי אקוודוקט מרשים, כנראה רומי, ומצאנו גם שרידים של מקדש נבטי.

שאלנו את עצמנו, כיצד זה שבירדן יש יותר נביעות מאשר באזור המקביל לו בדרום הנגב? גלעד סיפר שהסיבה הראשונה היא שבהרי אדום יורד יותר גשם, למעלה מ-300 מ"מ בשנה. הסיבה השנייה היא שככל הנראה קיים באזור אגן ניקוז תת-קרקעי, ש"מרווח" גם ממימי המדבר המזרחי. סיבה שלישית היא שחלק גדול מהאזור עשוי אבן חול סופגת, והסיבה הרביעית היא שבירדן יש אקוויפר פוסילי שמכיל מים עוד מתקופת הקרח.

רבדים של אבן חול במגוון מרהיב של צבעים

עקפנו את המפל בואדי תג'רה והעפלנו בנקב אל ואדי מאיית. בואדי פגשנו חול צבעוני שגווניו עלו על כל דמיון, במיוחד אחרי גשמי החורף ששטפו את האבק מהקירות המרשימים. התבוננו משתאים בפסלי הסלע עטורי החורים, החמוקים והפיתולים, ובצבעים המרהיבים. חזרנו אל המחנה שיכורים מהמראות.

ציד נמרים במדבר

ביום השלישי בבוקר, אחרי שקיפלנו את ציוד הלינה והכנו אותו להעמסה ליד הטנדרים, טיפסנו לג'בל ברזה. הבדואים נהגו לצוד נמרים וזאבים שטרפו את צאנם, ובדרכינו עברנו ליד מלכודת נמרים בת 100 שנה: שני טורי אבנים, עליהן מונחות קורות אבן לרוחב ויוצרות חלל צר. על טורי האבנים מונח גל אבנים שנועד לחזק את המלכודת, כדי שהנמר לא יצליח למוטטה.

מלכודות נהגו לבנות קרוב לאוקף, היכן שיש רוח. המלכודת נבנתה על סלע כדי שהנמר לא יחפור למטה. בתוך המלכודת נהגו לשים גדי חי ופצוע, כדי שריח הדם יינשא למרחוק. הנמר היה נכנס למלכודת כדי לטרוף את הגדי, מפיל את קורות האבן ונלכד. הצייד היה מזיז כמה אבנים מלמעלה והורג את הנמר עם רומח.

בשנים 17-1916, ימי מלחמת העולם הראשונה, לורנס איש ערב הביא לאזור כלי נשק, ואז החלה הכחדה מאסיבית של בעלי החיים המקומיים, וביניהם הנמרים והזאבים. כיום הצייד אסור אולם הנמרים כבר נכחדו. גם היעלים והזאבים כמעט נעלמו.

רשות הטבע הירדנית עושה מאמצים להפסיק את הצייד, וגם להשיב לאזור בעלי חיים שנכחדו כגון ראמים, אך הצייד הוא חלק מאורח החיים של הבדואים. יש להניח שעם התיירות ושינוי המודעות יפסק הצייד. אנחנו התענגנו על הנופים וצפינו בציפורים - אבל לא בבעלי חיים.

כיפה של אבן חול לבנה (תצורת דיסי)

הטיפוס לג'בל ברזה נעשה בשיפוע חד. בראש ההר טיילנו במבוך כיפות אבן חול לבנות, וטיפסנו אל הפסגה. החלק האחרון היה תלול מאד, ובהחלט עזר שסוליית הנעל נתפסת היטב באבן החול.

בירידה מג'בל ברזה עקפנו את החורמה, שקירותיו הם אבן חול צבעוני ומרהיב. ירדנו בנקב חורמה המאונך, ועברנו בחללים בין סלעים - ישירות אל ואדי חורמה. צלחנו את הגבים של הנקיק הלבן, עברנו בבוסתן עין אמשט והתרעננו במי המעיין. את מחנה הלילה הקמנו בואדי.

ביום הרביעי יצאנו לטיול רגלי במעלה ואדי אל-קע על בולבוסיו המרשימים. המשכנו לטפס לתוך ואדי ע'וויבה וככל שעלינו בואדי, כך הוא הלך ונסגר. בשלב מסוים זנחנו את התרמילים, ועקפנו את הדרך מלמעלה, על גבי מדפים חלק קניוני הקרוי הנקיק האפל. בקצה העליון ירדנו לתוך הנקיק, והמשכנו בירידה חזרה אל התרמילים. הנקיק צר מאד, ובחלקים מסוימים אף חשוך לגמרי. בתחתית של חלק מהמפלים היו גבים, ובחלק מהמקרים נעזרנו בחבל.

חוג שפירית והמדריך גלעד בן צבי

הטיול בהרי רג'ף היה חגיגה צבעונית ונופית לעילא ולעילא.